

एतदर्थ मंडळ (मराठी प्रशिक्षण व परीक्षा), महाराष्ट्र शासन

भाषा संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य, प्रशासकीय इमारत, ५ वा मजला,
डॉ. आंबेडकर उद्यानाजवळ, शासकीय वसाहत, वांद्रे (पूर्व), मुंबई- ४०० ०५१.

राजपत्रित अधिकाऱ्यांसाठी मराठी भाषा उच्चस्तर परीक्षा प्रश्नपत्रिका एक — विहित पाठ्यपुस्तक व कार्यरूप व्याकरण

रविवार, दिनांक ५ जानेवारी, २०२०
वेळ :- सकाळी १०.३० ते दुपारी १.१५
(तोंडी परीक्षेस लागणारा वेळ धरून)
(एकूण गुण १००)

सूचना :- (१) नवीन प्रश्न नवीन पानावर सोडवावा.

(२) प्रत्येक प्रश्नाचे गुण त्या त्या प्रश्नासमोर नमूद केले आहेत.

(३) प्रश्नासमोर दिलेल्या सूचनांचे काटेकोरपणे पालन करावे अन्यथा पूर्ण गुण दिले जाणार नाहीत.

प्रश्न क्र.१ पुढील उतारा वाचून त्याखालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

गुण
१०

एकदा मी पु.ल.देशपांडे यांच्याकडे काही एक निमित्ताने गेलो होतो. काम झाल्यावर मी निघण्याच्या बेतात होतो ; तेवढ्यात सुनीताबाईंनी मला थांबवले व विचारले, “तुम्हाला शाल दिली तर चालेल काय ?”

मी एका पायावर ‘हो’ म्हटले. पु.ल. व सुनीताबाई यांनी मला शाल द्यावी, हा मला मोठा गौरव वाटला. ती शाल मी माझ्या खोलीतल्या सुटकेसमध्ये ठेवून दिली. वापरली मात्र कधीच नाही.

पुढे वार्डला विश्वकोशाचा अध्यक्ष म्हणून मी गेलो. तिथे नदीकाठच्या प्राज्ञ पाठशाळेच्या खोलीत मी राहत असे. खोलीच्या दक्षिणेकडील खिडक्या कृष्णा नदीच्या चिंचोळ्या प्रवाहावर होत्या. थंडीच्या दिवसात एक बाई माझ्या खिडकीखालील घाटाच्या छोट्या तटावर तिचे छोटे मूल एका टोपलीत ठेवून मासे पकडण्याच्या उद्योगात होती. तिचे बाळ कडाक्याच्या थंडीने कुडकुडत रडत होते ; पण आई तिकडे बघतही नव्हती. मला मात्र राहवले नाही. मी सुटकेसमधील ‘पुलकित’ शाल काढली, पाचपन्नास रुपयांच्या नोटा काढल्या व त्या बाईला हाक मारली. खिडकीतून ते सर्व खाली दिले आणि म्हटले, “त्या बाळाला आधी शालीत गुंडाळ आणि मग मासे मारत बैस”. या घटनेची ऊब पुलकित शालेच्या ऊबेपेक्षा अधिक होती.

कविवर्य नारायण सुर्वे खूप सभा, संमेलने गाजवत. पुढे ते साहित्य संमेलनाचे अध्यक्षही झाले. परिणामतः त्यांच्या कार्यक्रमांना अहोरात्र भरतीच असे. प्रत्येक कार्यक्रमात सन्मानाची शाल व श्रीफळ त्यांना मिळत राही. एकदा ते मला म्हणाले, “या शाली घेऊन घेऊन मी आता ‘शालीन’ बनू लागलो आहे.”

त्यांच्या बोलण्यातील उपरोधिक खोच माझ्याच नव्हे तर कोणाच्याही सहजपणे लक्षात येणारी होती. शाल व शालीनता यांचा संबंध काय ? खरे तर, खरीखुरी शालीनता शालीविनाच शोभते ! सुर्वे मुळातच शालीन. शालींच्या वर्षावाखाली त्यांची शालीनता कधी हरवली नाही, कधी क्षीणही झाली नाही.

मी कविवर्यांना म्हटले, “शालीमुळे शालीनता येत असेल तर मी कर्जबाजारी होईन, भिकेला लागेन ; पण शेकडो शाली खरेदी करून सर्वांना एकेक शाल लगेचच नेऊन देईन.” यावर तो शालीन कवी मनापासून हसला.

कृ.मा.प.

शालीमुळे शालीनता येते की जाते ? या प्रश्नाचे माझे उत्तर 'जाते' असेच आहे. सन्मान करण्याच्या रूपाने आपण खरे तर एक शालीन जग गमावून बसण्याचा धोकाच मोठा आहे.

मी २००४ साली मराठी साहित्य संमेलनाचा बिनविरोध अध्यक्ष झालो. तत्कालीन एक-दोन वर्षात माझ्यावर शालीचा वर्षाव झाला. एवढ्या शाली जमत गेल्या, की माझ्या आठ बाय सहाच्या खोलीत त्यांना ठेवणेच शक्य नव्हते. मग मी सगळ्या शालींचे गाठोडे बांधून ते निकटवर्ती मित्राकडे ठेवले व त्या शाली वापरण्याचे वगैरे त्याला सर्वाधिकार दिले. बिचारा अतिप्रामाणिक ! त्याच्याही छोट्या खोलीत त्याने ते सांभाळले.

हळूहळू मी सगळ्या शाली वाटून टाकल्या, गरीब श्रमिकांना !

याच सुमारास मी शनिवार पेठेतील ओंकारेश्वर मंदिराच्या पुलावर बहुधा रोज संध्याकाळी जात असे. तेथील कट्ट्यावर बसणे मला आवडे. एक दिवस काय घडले, की कडक थंडीच्या दिवसात एक म्हातारा, अशक्त भिक्षेकरी कट्ट्याला लागूनच चिरगुटे टाकून व पांघरून कुडकुडत बसल्याचे मी पाहिले.

दुसऱ्या दिवशी मी दोन शाली घेऊन ओंकारेश्वराच्या कट्ट्यावर आलो. तो म्हातारा होताच. त्याला दोन्ही शाली दिल्या. त्याने थरथरत्या हाताने मला नमस्कार केला.

पुढे चार-पाच दिवस मला काही कामांमुळे संध्याकाळी ओंकारेश्वराला जाण्यास उरत नाही. त्यानंतर मी नेहमीप्रमाणे ये-जा करत राहिलो. मग एकदम त्या भिक्षेकरी वृद्धची आठवण आली. तो नेहमीच्या ठिकाणी नव्हताच. तेथील पुलावर चक्कर मारावी म्हणून मी उठलो व पुलावरून चालू लागलो.

पुलाच्या जवळपास मध्यावर तो भिक्षेकरी म्हातारा दिसला. मी लगबगीने त्याच्याकडे गेलो. पाहतो तो काय, तीच चिरगुटे अंगाखाली व अंगावर, तेच कुडकुडणे, तेच दीनवाणे जिणे !

मी म्हटले, "बाबा, तुम्ही मला ओळखले ?"

त्याने नकारार्थी मान हलवली.

मग मीच म्हटले, "बाबा, पाच-सहा दिवसांपूर्वी मी तुम्हांला दोन शाली दिल्या होत्या. आठवते ?"

यावर म्हातारा खुलला व पुन्हा हात जोडून म्हणाला, "हे भल्या माणसा, तू लई मोठा ! म्यास्नी शाली दिल्या ! पण बाबा, म्या भिकाऱ्याला शाली कशा शोभतील ? त्या शोभेपेक्षा पोटाची आग लई वाईट ! मी शाली इकल्या व दोन-तीन दिवस पोटभर जेवून घेतलं बाबा ! आमचं हे असलं बिकट जिणं ! तुझं लई उपकार हायेत बाबा."

शालीची शोभा आणि ऊब व पोटाची आग आणि अन्नाची ऊब !

भुकेल्यास अन्न द्यावे, तहानलेल्यास पाणी द्यावे आणि हेही जमले नाही, तर अभाग्यांना सन्मानाच्या शाली तरी द्याव्यात !

खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

- १) पु.ल.देशपांडे यांच्याकडील शालीचा उपयोग लेखकाने कसा केला ?
- २) लेखकाने नारायण सुर्वेची कोणती आठवण सांगितली ?
- ३) लेखक २००४ साली मराठी साहित्य संमेलनाचे अध्यक्ष झाल्यावर जमलेल्या शालींचे काय केले ?
- ४) लेखकाने भिक्षेकरी वृद्धची कोणती आठवण सांगितली ?
- ५) 'शालीची शोभा आणि ऊब व पोटाची आग आणि अन्नाची ऊब' या वाक्यातील आशय स्पष्ट करा.

प्रश्न क्र.२ खालीलपैकी कोणत्याही पाच प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी ५ ते ६ ओळींत लिहा.

२०

- १) भिक्षेकऱ्याने शालीचा उपयोग कसा केला ?
- २) दोरीवरच्या उड्या मारण्याच्या प्रसंगातील तुम्हाला समजलेला विनोद सांगा.
- ३) 'अब्दुल एक थोर समाजसेवक आहे,' हे मत पटवून द्या.
- ४) 'आयुष्याचं फार मोठं तत्त्वज्ञान मला भावे सरांच्या शिकवणुकीतून गवसलं' असे लेखक का म्हणतो ?
- ५) पुस्तकाशी मैत्री करण्याचे फायदे कोणते आहेत ?
- ६) वाघीण आणि तिच्या पिल्लांच्या भेटीचे वर्णन करा.

प्रश्न क्र.३

फ) खालीलपैकी कोणत्याही दहा प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी एका वाक्यात लिहा.

१०

- १) मेघाला कोण विनवणी करतो ?
- २) 'उपास' या पाठाचे लेखक कोण आहेत ?
- ३) 'भाभा अणुसंशोधन केंद्र' या नावाचे लघुरूप कोणते आहे ?
- ४) कवी नारायण सुर्वे यांचे सर्वस्व असलेली गोष्ट कोणती ?
- ५) चुडीवाला अब्दुलच्या पत्नीचे नाव काय ?
- ६) रेखामावशीने त्यांच्या झोपडीपुढे कोणते झाड लावले होते ?
- ७) प्रत्येक मुलाची पहिली शिक्षक कोण असते ?
- ८) डोळे भरून पहावे असे दृश्य कोणते ?
- ९) 'नटसम्राट' या नाटकाचे लेखक कोण आहेत ?
- १०) बिबळ्या कुठे बसला होता ?
- ११) वाघिणीच्या पिल्लांचे शत्रू कोणकोण आहेत ?
- १२) पृथ्वीवरचा चमत्कार कोणता ?

ब) खालील काव्यपंक्तींचे रसग्रहण करा. (कोणत्याही दोन)

०५

- १) शोकडो वेळा चंद्र आला ; तारे फुलले, रात्र धुंद झाली.
भाकरीचा चंद्र शोधण्यातच जिंदगी बरबाद झाली.
- २) मिळेल पैसा, मिळेल दौलत, यंत्राच्या संगती.
आभाळाच्या छत्राखाली, एक अनोखी तुष्टी...
- ३) या विश्वाची विभव संपदा
जपू वाढवू आम्ही लाखदा
हस्त शुभंकर हवा एकदा
भविष्यात उज्ज्वल या देशाचे करूया जयजयकार ॥

प्रश्न क्र.४ खालीलपैकी कोणत्याही दहा रिकाम्या जागी योग्य शब्द लिहा.

१०

- १) नारायण सुर्वे यांच्या कार्यक्रमांना ----- भरतीच असे.
- २) दोन महिन्यात ----- वजन कमी करून दाखवीन.
- ३) अब्दुल एकेकीच्या हातात ----- भरू लागला.
- ४) माझ्या वयाच्या ----- वर्षी माझे बाबा वारले.
- ५) मूळ कथा दर्जेदार असल्याशिवाय कोणतीही ----- उत्तम होऊ शकत नाही.
- ६) कॅकटस हे ----- खंडातले झाड आहे.
- ७) आल्हाददायक वातावरणात संस्कृतचा एखादा ----- चटकन पाठ होतो.
- ८) तिचे बाळ कडाक्याच्या ----- कुडकुडत होते.
- ९) लिंबाचा रस तर मला ----- वाटू लागला
- १०) ----- यांनी भारतात अणुसंशोधनाचा पाया घातला.
- ११) रेखामावशीचे पाय ----- स्फटिक स्वच्छ पाण्यासारखे.

प्रश्न क्र.५ अ) खालीलपैकी कोणत्याही पाच वाक्यचारांचा अर्थ सांगून वाक्यात उपयोग करा.

१०

- १) अंगाचा तिळपापड होणे ;
- २) हातभार लावणे ;
- ३) भारावून जाणे ;
- ४) ऋण असणे ;
- ५) रममाण होणे ;
- ६) भान ठेवणे.

ब) खालीलपैकी कोणत्याही पाच शब्दांचे अर्थ लिहा.

०५

१) कनवाळू	२) उदक	३) वृष्टी
४) अनवाणी	५) निरपेक्ष	६) द्रव्य

प्रश्न क्र.६ अ) खालीलपैकी कोणत्याही पाच वाक्यांतील अधोरेखित शब्दाचा समानार्थी शब्द लिहा.

०५

- १) मी सगळ्या शालींचे गाठोडे बांधून निकटवर्ती मित्राकडे ठेवले.
- २) मंडळी माझी, माझ्या डाएटची आणि उपासाच चेष्टा करत होती.
- ३) तिच्या डोळ्यांतला क्रोध त्याच्या परिचयाचा होता.
- ४) दारिद्र्याशी संघर्ष करणारी माझी आई अल्पशिक्षित होती.
- ५) लवकरच सूर्य आकाशातून आग ओकू लागेल.
- ६) भडसावळे गुरूजींनी दिलेला सल्ला अगदी योग्य होता.

ब) खालीलपैकी कोणत्याही पाच अधोरेखित शब्दांचे लिंग ओळखा.

०५

- १) ती शाल मी माझ्या सुटकेसमध्ये ठेवून दिली.
- २) आपल्या वडिलांचे बोलणे ऐकून मुलगा खेळायला गेला.
- ३) उसवलेल्या स्वेरटमधून थंडी चांगलीच जाणवत होती.
- ४) स्नेहलने पावडेकाकांना पाणी दिलं.
- ५) आयुष्याच्या उभारणीसाठी मला माझ्या शाळेने आणि शिक्षकांनी भरपूर शिदोरी दिली.
- ६) वाळवंटी प्रदेशात वर्षातून एखादाच पाऊस पडतो.

क) खालीलपैकी कोणत्याही पाच नामांची वचने बदला.

०५

१) घर	२) रस्ता	३) शहरे
४) गाणी	५) कपाट	६) डोंगर

ड) खालीलपैकी कोणत्याही पाच शब्दांपासून नामे बनवा.

०५

१) शारीरिक	२) सुगंधित	३) शास्त्रीय
४) सामाजिक	५) मर्यादित	६) शैक्षणिक

इ) खालीलपैकी कोणत्याही पाच शब्दांच्या संधी सोडवा.

०५

१) महाराष्ट्र	२) सूर्योदय	३) देवालय
४) सर्वेश	५) भावार्थ	६) सदाचार

फ) कंसात दिलेल्या सूचनांप्रमाणे बदल करून कोणतीही पाच वाक्ये पुन्हा लिहा.

०५

- १) शिक्षकांनी माझ्या पाठीवर शाबासकीची थाप दिली. (वाक्य शुद्ध करून लिहा.)
- २) रंगीबेरंगी बांगड्यांकडे मोठ्या कौतुकाने त्याने बघितले. (वाक्यातील विशेषण ओळखा)
- ३) काका, आता तुम्ही कुठून आलात ? (वाक्याचा प्रकार ओळखा)
- ४) इथले शिक्षक मात्र मनाने खूप श्रीमंत होते. (कर्त्याचे लिंग बदला)
- ५) नदीला महापूर आला होता. (अधोरेखित नामाचे वचन बदला)
- ६) तो पूर्वी खूप व्यायाम करीत होता. (काळ ओळखा)

एतदर्थ मंडळ (मराठी प्रशिक्षण व परीक्षा), महाराष्ट्र शासन

भाषा संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य, प्रशासकीय इमारत, ५ वा मजला,
डॉ.आंबेडकर उद्यानाजवळ, शासकीय वसाहत, वांद्रे (पूर्व), मुंबई- ४०० ०५१.

राजपत्रित अधिकाऱ्यांसाठी मराठी भाषा उच्चस्तर परीक्षा
प्रश्नपत्रिका दोन — सुसंगत लेखन व अनुवाद

रविवार, दिनांक ५ जानेवारी, २०२०
वेळ :- दुपारी २.१५ ते सायंकाळी ४.४५
(एकूण गुण १००)

- सूचना :- (१) नवीन प्रश्न नवीन पानावर सोडवावा.
(२) प्रत्येक प्रश्नाचे गुण त्या त्या प्रश्नासमोर नमूद केले आहेत.
(३) प्रश्नासमोर दिलेल्या सूचनांचे काटेकोरपणे पालन करावे अन्यथा पूर्ण गुण दिले जाणार नाहीत.

	गुण
प्रश्न क्र.१ खालीलपैकी कोणत्याही एका विषयावर सुमारे १५ ते २० ओळीत तुमचे विचार मांडा.	२०
अ) स्वच्छता : चांगल्या आरोग्याची गुरुकिल्ली. फ) विज्ञानवादी दृष्टिकोन मानवाच्या कल्याणासाठी उपयुक्त.	
प्रश्न क्र.२ पुढीलपैकी कोणत्याही एका विषयावर चर्चा करा.	२०
अ) वायूप्रदूषणाची कारणे आणि उपाय यांविषयी चर्चा करा. फ) खेड्यांचा विकास याविषयी चर्चा करा.	
प्रश्न क्र.३ पुढीलपैकी कोणत्याही दोन बाबी तयार करा.	३०
अ) एखाद्या कर्मचाऱ्यास मुलीच्या लग्नासाठी भविष्य निर्वाह निधीतून ना परतावा आगाऊ रक्कम हवी आहे, त्यासाठीचा अर्जाचा नमुना व त्यावरील टिप्पणी तयार करा. ब) जिल्हा परिषद कार्यालयातील कर्मचाऱ्यांची सेवा ज्येष्ठता सूची दुरुस्त करण्यासंदर्भात संबंधित अधिकाऱ्यास विनंती पत्र लिहा. क) महाराष्ट्र सरकारने शेती सुधारणकरिता नवीन योजना सुरू केल्याबाबतचे परिपत्रक तयार करा. ड) महिलांचा रेल्वेतील प्रवास सुरक्षित व सुखकर व्हावा यासाठी रेल्वेच्या संबंधित अधिकाऱ्यास विनंती पत्र लिहा.	
प्रश्न क्र.४ पुढील कोणत्याही पाच इंग्रजी शब्दप्रयोगांसाठी मराठी पर्याय द्या.	०५
अ) Higher education क) General Provident Fund इ) Labour Department	ब) Travelling expenses ड) Engineer-in-charge फ) Additional Collected

कृ.मा.प.

प्रश्न क्र.५ खालीलपैकी कोणत्याही पाच वाक्यांचे मराठीत भाषांतर करा.

१०

- 1) Some officers come to the office without taking their meals in the morning.
- 2) It is still half an hour for the train to arrive.
- 3) Every recognised school gets a grant-in-aid from the Government.
- 4) There is mismanagement in the factory and therefore the production has gone down.
- 5) The Defence Minister made a statement in the Parliament.
- 6) The office will remain closed next Monday.

प्रश्न क्र.६ खालील उताऱ्याचे मराठीत भाषांतर करा.

१५

Government has already taken steps to initiate legislation to declare Marathi as an official language of the state in the near future. The Directorate of Languages has also taken preliminary step for creating conditions preparatory to the changeover. As a prelude to the final switchover to Marathi, Government has decided to take further steps to encourage the use of Marathi in Government offices for administrative purposes at all levels so that the final switchover may be smooth. Government expects all Government servants to acquire sufficient knowledge of the Marathi language and to make use of this language to the maximum possible extent during the course of their work